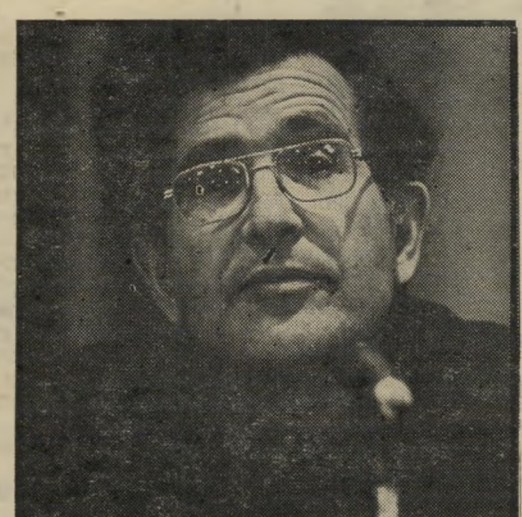

התורה הלשונית של פרופסור נועם חומסקי הגיעה לישראל * האם העברית העכשווית היא רציונאלית? * מדוע הדיקדוק העברי אינו מדביק את קצב התפתחות השפה? * האם עומדת להתחולל מהפיכה בלימוד הדיקדוק העברי בבית הספר?

ההתירוניס

פרופסור נועם חומסקי

ד"ר משה חן, לשונאי, מרצה בכיר באוניברסיטה העברית בירושלים, ומרצה בקורסי קייץ בקיימברידג', אנגליה. נולד בלונדון. במלחמת העולם השנייה שירת בצבא הבריטי, ובמלחמת השיחור היה קצין תותחנים בירושלים הנצורה. למד בלונדון, וכן אצל פרופ' נועם חומסקי ב-M.I.T סיפרו "Phonetics of Modern Hebrew" ראה אור בסידרה Mouton "Janua Linguarum" בהוצאת The Hague, 1973.

זאב דרוז, לשונאי, מרצה באוניברסיטת בן-גוריון בבאר שבע. משלים עבודת דוקטורט בנושא: "דרכי גישור בין מישפטי בעיברית בת-זמננו". עלה מפולין. במלחמת העולם שירת בצבא הבריטי, השלים לימודי מ.א. באוניברסיטה העברית בירושלים. שימש כצה"ל כקצין חינוך פיודק, ואחרי שיחרורו עבד כמורה וכמנהל בית-ספר.

שפה היא כישרון מלידה

אנחנו לא רואים את עצמנו כמוסמכים לקבוע קביעות. אנחנו לשונאים-תיאורטיים והגשנו לקרא העיברי את התיאוריה הלשונית הנפוצה ביותר כיום בעולם — תיאוריה של ניתוח לשון. לא באנו לקבוע מסמרות על העיברית המודרנית, או לגבי טיבה.

מה השיטה הזאת מחדשת?

היא אומרת שהשפה היא בעצם אינטואיציה. כישרון מלידה. ילד בן שש מדבר בלשון על-פי כל הכללים מבלי שהוא למד אותם. אצל כל בן-אדם קיים דגם לשוני מופנם, שלפיו הוא יוצר את מישפטיו. אדם העוסק בלשון, על-פי הגישה המיבנית, אינו מדבר על שפה יפה או לא-יפה. ברור לנו שחוקר אינו קובע מה טוב או מה לא טוב, הוא מתאר דיוק את המתרחש. אין שפה אנגלית אחת, כפי שאין עיברית אחת. מגיעים לקיצוניות כזו, שלא אדם יש כמה אנגליות. בעיברית העניין הוא יותר מסובך, למרות שאם מגדירים את הדברים — נגיד, סטודנטים, יוצאי-צבא — אז השפה היא הומוגנית, שווה. יש לציין כי רק באמצע שנות ה-60, כשאוכלוסיה בארץ פחות או יותר התייבבה קצת, ניתן היה להבחין בהומוגניות סינכרונית בעיברית.

המשילו את ההעברה הלשונית מתקופה לתקופה למישק-שחמת. כשאתה מזיז חייל, משתנה לה כל המערכת — ולא חשוב מה היו הסיבות לכך. כל תזוזה, וכל תקופה — יש להן חוקים משלהן. כך שמתקף כל מציאת נוצר סיגנון חדש, הגעור ובשורכי התקופה ובטכניולוגיה שלה.

הקופסה השחורה של המוח האנושי

נועם חומסקי חידש בכך שאין אהה יכול לתאר אך ורק את המיבנה העילי של שפה. הטענה היא שהאסכולות הדיקדוקיות הקודמות לא יצרו כלל כלים להבנת המיבנה התשתיתי. לכן טען חומסקי, שראשית כל צריך ליצור מערכת כללים שיתחקו אחר התהליכים הלשוניים של המוח האנושי, אחרי המנגנון שבאותה קופסה שחורה שאתה אינך יודע מה מתהווה בקרבה. כוונתו הייתה ליצור תיקים שיפענחו כיצד מפיק האדם את המישפטים שהוא מביע.

למעשה קיים כאן ניסיון לבנות מכונה שתחקה את המוח האנושי מהבחינה הלשונית בבניית-מישפטים. עם ביסוס מכונה זו אינך יכול לומר שהיא מכונה אנושית בדיוק, כך, לאחר שהחומסקי יצר את הדגם התיאורטי הזה, ולשונאים רבים יישמו אותו ללשוניות רבות, ביניהם גם אנחנו, כיום מיישמים את התורה הזאת בפילוסופיה, בפסיכולוגיה, בסיפורות, באמנות ובשטחים נוספים.

התיאוריה התיצרונית טוענת, כי עיקר התהליכי הלשון הינם אוניברסליים ותקפים לכל הלשוניות. כל לשונאי מאסכולה זו, כאשר הוא בא לתאר טיעון מסוים, 54

נותנים רק את חומר-היסוד. למעשה הבאנו לקרא העיברי את התיאוריה הנפוצה ומקובלת הזאת, בתיקוה שבכל שטח יוכלו להפיק את אפן-השימוש המיוחד לו.

כיסוי ריגשי למילים

מותר האדם מן הבהמה — בלשון. לכל אדם יש כשירות לשונית. שפה היא כישרון מלידה המשותף לכל בני-האדם. לכן, לטענת חומסקי, עלינו להגיע לכללים אוניברסליים של לשון. אין בנמצא שפות מתקדמות או מפגרות. מישו חקר את לשון הסווארים באנגליה — והגיע למסקנה שהשפה שלהם עשירה בהרבה מאשר שפת אוסטרו-פר. לכל מילה שהם אומרים יש כיסוי ריגשי, אין ביטויים קבועים, כך שאי אפשר לומר מהי שפה מתקדמת יותר או פחות. יש כל מיני לשון, והלשוניאי כבר מזמן אינו מדבר על פרימיטיביות לשונית, ולא על שפה נחותה. לשונאי לא יגיד ששפתו של ש"י ענגון עשירה משפה אחרת — הוא רק יתאר אותה, וידגיש את הצורות שמהן היא מרכיבת. לשונאי רק מתאר שפה.

מצויות כיום בעולם גורעות של לשונאים, רדני קאליים יותר מנועם חומסקי, המבססים את הדיקדוק שלהם על בסיס אבסטרקטי יותר. הספר שלנו אינו מהווה תחליף לספריו של חומסקי, הוא ספר בסיסי לדיקדוק התיצרוני בעיברית, שייתכן שמוליד לקראת התפתחות מדע-הלשונות העיברי.

האם אכילת תפוח-עץ היא לשון?

לפרופסור בריהילל* המונח, היה חלק חשוב ביותר בפיתוח הדיקדוק התיצרוני. בראשית שנות ה-50 הושקע ממון אמריקאי רב בניסיונות לתירגום מדעי מיכאני (הכונה להירגום בעזרת משיבים) מרוסית לאנגלית. בריהילל פעל באותה תקופה ב-M.I.T, ושם הוא נפגש עם חומסקי, והיה אחד מיוזמי הקמת מיסגרת שתוטל מכל שפה את המיבנים העיליים שלה ותגיע למישפטים בעלי ניתוח תשתיתי (כבסיס לתיכנות התירגום). העיקרון היה תירגום בצורה דיאגרמטית. התירגום המיכאני פעל, אלא שהוא תבע עריכה יקרה, כך שהעניין לא היה ריווחי.

המיוחד בדיקדוק התיצרוני הוא בזה, שהתיאוריה שלו מנוסחת באופן בו היא חושפת את עצמה לביקורת. אדם שרוצה להרוס את התיאוריה הזאת — הרשות נתונה בידו. זה הישג עצום. מפני שהתיאוריה, לפי פוסר ** שהוא הוגה סופולארי מאד אצל הלינגוויסטים והפילול-סופים, קיימת טענה שתיאוריה אי-אפשר לאמת — אלא רק לשלול. תיאוריה טובה היא זו המנוסחת כך שניתן למבקר לסתור אותה. זה יתרונו של ההיצרנה (פורמל-ליזציה), וזהו למעשה הדיקדוק התיצרוני. מצב דומה לא היה קיים בדיקדוקים הקודמים. בדיקדוק התיצרוני אפשר להצביע בדיקו על חלק מן הכללים והתנחות התיצרוניות שניתן לשלול אותם.

השתמשנו בספר בכמה מישפטים כדוגמת, ואמרו לנו שזו אינה עיברית, ומן רב מדי הולך לבינובו כאשר אנשים טוענים: המישפט הזה אינו מקובל עלי! אלה ויכוחים, היות שאנחנו עוסקים בשיטה. לא אנחנו מעניקים חופש לשוני, או שוללים חופש לשוני, והכל שעדיין לא קיים מחק" מקיף העוסק בעיברית המדוברת, האידילא הלשוני שקיים לדיקדוק התיצרוני היה כתיבת כללי-דיקדוק לפי מישפטים שנכתבו. חומסקי טוען שכללים אלה אינם יכולים לשמש בסיס לתיאור הכשירות הלשונית

* פרופ' בריהילל ליוון את ספרם של חן ודרור, תום מידיעותיו להכנתו, ואף עבר עליו בהגותו. בספר מצוי מאמרו של בריהילל, "לשון" בשלמותו, ואת ההקדמה לספר חיבר ימים ספורים לפני מותו. ** ק.ו. פופר בסיפרו, הלוגיקה של התגלית המדעית.

דואולוג

תיאורו בא לתמוך טענה זו או לסתור אותה. נשאלת השאלה, כיצד מיישמים זאת? יישום השיטה הוא רחב. למשל, עבודה רבה מושקעת כיום בתלמידים טעוני-טיפוח. יש קבוצת אנשים שעובדת על לשון, ומאמינה של-ידי שיפור הכשירות הלשונית של עוניה-טיפוח — ניתן להשיב את המחשבה שלהם. אנשים אלה מחפשים בדיקדוק התיצרוני את המיבנים האלה, הם מקליטים ילדים, ורואים שיש להם מיבנים פחות מסובכים. ביישום כזה של השיטה איננו נוקטים עמדה, זה עניינם של הפסיכולוגים. אנחנו

החושג, גנרטיבי" שאלו מן המתמטיקה, ובו שתי משמעותות האחת — פורמאלית, המנוסחת בסמלים ולא בשפה טבעית. השנייה — מאפיינת את כל המישפטים הדיקדוקיים האפשריים של לשון מסוימת.